

Боштан А. В.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

МЕТОДИКА ПОБУДОВИ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ АТРИБУТИВНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті подано визначення функціонально-семантичного поля, охарактеризовано особливості функціонально-семантичного поля атрибутивності в художньому стилі сучасної німецької мови, а також пояснено специфіку його побудови за допомогою статистичних методів.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, статистичні методи, парадигматичні відношення, ранжування, кореляція.

В статье подано определение функционально-семантического поля, охарактеризованы особенности функционально-семантического поля атрибутивности в художественном стиле современного немецкого языка, а также объясняется специфика его построения с помощью статистических методов.

Ключевые слова: функционально-семантическое поле, статистические методы, парадигматические отношения, ранжирование, корреляция.

The article presents the definition of the functional-semantic field, characterizes the peculiarities of the functional-semantic field of attributes in the belles-lettres style of modern German and also describes the specific character of its construction by means of statistical methods.

Key words: functional-semantic field, statistic methods, paradigmatic links, ranking, correlation.

Незважаючи на те, що у сучасній німецькій мові способи вираження атрибутивного зв'язку – зв'язку між предметом та його ознакою, – досить різноманітні [5; 11; 12; 13], досі немає праці, в якій було б здійснено комплексне дослідження атрибутивності. Тому метою нашого дослідження є розгляд усіх способів вираження атрибутивного зв'язку в сукупності, як єдиної цілісної системи. Така система, яка поєднає мовні засоби різних рівнів (морфологічних, синтаксичних, словотвірних, лексичних, а також комбінованих – наприклад, лексико-синтаксичних), об'єднаних на основі спільності та взаємодії їхніх семантичних функцій, називається у мовознавстві функціонально-семантичним полем (ФСП) [1, с. 21-22].

В основі будь-якого ФСП лежить певна семантична категорія, яка є тим семантичним інваріантом, що об'єднує різнорівневі мовні засоби та зумовлює їхню взаємодію. Кожен семантичний варіант у межах певного ФСП пов'язаний із певними засобами формального вираження. Так, семантичний інваріант атрибутивності, що виражається в передачі ознаки, розкривається в системі змістових варіантів квалітативності (всі види атрибута), посесивності (атрибут із родовим відмінком, приєднанниковий атрибут), квантитативності (прикметниковий, атрибут-прикладка), локативності (прислівниковий, приєднанниковий атрибут, підрядне означальне речення).

Польовий принцип вивчення мовних явищ передбачає, передусім, виділення ядра та периферії досліджуваних одиниць [6, с. 218]. Для ядра характерна максимальна концентрація полетвірних ознак, для периферії – неповний набір цих ознак при можливому послабленні їхньої інтенсивності. Ядро включає в себе мовні засоби, які мають риси найбільшої спеціалізованості щодо вираження певних значень, однозначні в плані передачі змісту й систематично використовуються [2, с. 10]. Сфера периферії характеризується послабленим змістом, нерегулярністю форми, імпліцитністю, аномальністю, асистемністю тощо. Графічно поле, зазвичай, зображують у вигляді сфери, розміщуючи його елементи по колу на різній відстані від центру за ступенем їхнього семантичного зв'язку з ним. Ядро консолідується навколо компонента-домінанти, яка виражає загальний зміст елементів поля. Структура ФСП парадигматична. [10, с. 451].

Побудова ФСП атрибутивності в художньому стилі здійснюватиметься на основі семантико-кореляційних відношень між різними видами атрибутивних конструкцій, що наведена в таблиці 1 (див. табл. 1).

Таблиця 1
Величини кореляції між різними видами атрибутів у художньому стилі

	РВ	ІП	ЯП	ВП	І	dass/ob/ wo	П	ДП 1	ДП 2	ПР	ПА
РВ	–										
ІП	0,828	–									
ЯП	0,716	0,787	–								
ВП	0,700	0,662	0,811	–							
І	-0,097	-0,023	-0,001	-0,143	–						
dass/ob/ wo	-0,034	0,203	0,131	-0,032	0,675	–					
П	0,350	0,530	0,466	0,319	-0,097	-0,033	–				
ДП 1	0,581	0,619	0,837	0,857	-0,074	0,030	0,586	–			

ДП 2	0,566	0,564	0,768	0,869	-0,110	-0,023	0,463	0,810	–		
ПР	0,581	0,712	0,695	0,598	-0,137	-0,037	0,827	0,768	0,626	–	
ПА	0,124	0,028	0,088	0,268	-0,048	-0,075	0,004	0,344	0,096	0,258	–

Як вже зазначалося вище, найважливішими характеристиками (ознаками) поля є ядро та периферія, тому, насамперед, доцільно виділити ці основні компоненти поля. Найважливішою характеристикою ядерної семи є, як правило, її частота [4; 7], проте вона не дозволяє повністю розкрити парадигматичні відношення між досліджуваними одиницями [3, с. 253]. Якщо поле – деяке парадигматичне утворення, то для його побудови й характеристики важливо знати саме парадигматичні властивості одиниць, які його складають. Уже доведено, що кількість парадигматичних зв'язків певної одиниці перебуває в певній залежності від частот її вживання [7, с. 9], проте вона не завжди прямо пропорційно відповідає цій частоті. Саме тому при виділенні ядра і периферії слід зважати на такі критерії: 1) частоту вживання атрибутів; 2) кількість статистично значущих парадигматичних зв'язків атрибута; 3) силу зв'язку з ядерним атрибутом.

Оскільки найбільша частота вживання в текстах художньої літератури зафіксована для відносних прикметників, то вважатимемо цей вид атрибута ядром поля атрибутивності в художньому стилі. Решта одиниць, з якими ядро зв'язане певними парадигматичними зв'язками, повинні розташовуватися навколо ядра на ближчій чи дальшій відстані від нього. Цю відстань можна визначити за величиною коефіцієнта кореляції: атрибути із сильними зв'язками з ядерною формою будуть безпосередньо прилягати до ядра. Це так звані навколяядерні атрибути. Одиниці із середніми статистично значущими зв'язками належатимуть відповідно до ближньої периферії. Компоненти зі слабкими статистично значущими зв'язками складатимуть дальню периферію.

Недоліком такого підходу є те, що в поле зору потрапляють не всі наявні позитивні зв'язки різних видів атрибутів, а лише статистично значущі, що зменшує інформативність нашого конструкта. Зазначимо також, що атрибути з низькою частотою вживання (менше 100 прикладів) слід відносити до дальньої периферії, незважаючи на величини статистичних показників. Крім того, необхідно взяти до уваги ранг певного атрибута, під якими ми розуміємо його місце серед інших атрибутів відповідно до кількості його позитивних зв'язків з іменниками (методикою ранжування див. [8; 9]).

До критеріїв визначення ФСП атрибутивності в художньому стилі слід також віднести середнє арифметичне значення всіх позитивних кореляційних зв'язків, яке можна обчислити, додавши всі позитивні зв'язки і поділивши отриману величину на кількість позитивних зв'язків.

Дані, необхідні для побудови ФСП атрибутивності в художньому стилі сучасної німецької мови, подано в узагальнювальній таблиці 2.

Таблиця 2
Критерії визначення ФСП атрибутивності в художньому стилі

Вид атрибута	Частота вживання	Ранг	Кількість позитивних зв'язків	Ранг	Сума r	Середнє значення	Ранг	Середній ранг
РВ	489	3	8	6,5	4,446	0,556	6	5,17
ІП	232	6	9	2	4,933	0,548	7	5
ЯП	729	2	9	2	5,299	0,589	5	3
ВП	842	1	8	6,5	5,084	0,636	2	3,67
I	31	9	1	11	0,675	0,675	1	7
dass/wo/ob	9	10	4	10	1,037	0,259	10	10
П	63	8	8	6,5	3,545	0,443	9	7,83
ДП 1	172	7	9	2	4,816	0,535	8	5,67
ДП 2	289	5	8	6,5	4,78	0,598	4	5,17
ПР	390	4	8	6,5	5,065	0,633	3	4,5
ПА	1	11	8	6,5	1,21	0,151	11	9,5

В останньому стовпчику таблиці 2 наведено величину середнього рангу кожного виду атрибутів, отриману в результаті порівняння рангів атрибутів стосовно їхньої частоти, кількості позитивних зв'язків і середнього значення величини кореляційних зв'язків. Середній ранг певного атрибута буде орієнтовним критерієм його близькості до ядра ФСП атрибутивності: чим ближчий цей ранг до 1, тим сильніший зв'язок певного виду атрибутів з ядром. Так, на основі отриманих даних, найближче до ядра, вираженого відносним прикметником, перебуватиме атрибут, виражений якісним прикметником, далі йтимуть атрибути у формі підрядного означального речення, прийменника з іменником, іменника в родовому відмінку, дієприкметника минулого часу та дієприкметника теперішнього часу. На периферії розташовані атрибути, виражені інфінітивом, прикладкою, підрядними реченнями зі сполучниками *dass*, *wo*, *ob* та прислівниками.

Відповідно до описаної вище процедури, де найважливішим критерієм є частота вживання різних видів атрибутів, уважатимемо ядром ФСП атрибутивності в художньому стилі атрибути, виражені відносним прикметником. У цьому стилі за результатами кореляційного аналізу безпосередньо до ядра прилягають атрибути, виражені якісними прикметниками і дієприкметниками минулого часу. Сильні парадигматичні зв'язки з ядром зафіксовано для атрибутів, виражених іменниками в родовому відмінку, прийменниковими конструкціями і дієприкметниками

теперішнього часу. Їхні середні ранги дозволяють віднести їх до ближньої периферії. Сюди ж увійдуть атрибути у формі підрядних означальних речень, оскільки з урахуванням інших показників – частоти вживання, кількості позитивних зв'язків і середнього значення величини кореляційних зв'язків – цей вид атрибутів має середній ранг 4,5 при помірній позитивній кореляції з ядром. Решта атрибутів, виражених інфінітивними конструкціями, прикладами, підрядними реченнями зі сполучниками *dass*, *wo*, *ob* та прислівниками, належатимуть до дальньої периферії.

Зобразимо ФСП атрибутивності в художньому стилі сучасної німецької мови схематично (див. рис. 1).

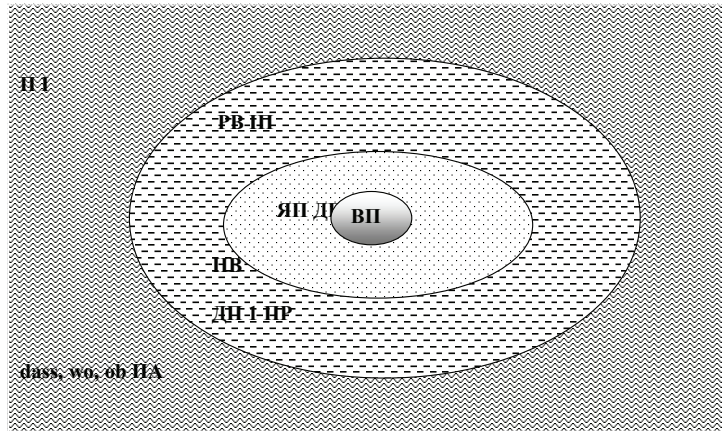

Рис. 1. Модель ФСП атрибутивності в художньому стилі сучасної німецької мови

Отже, в результаті проведеного дослідження нам вдалося створити модель ФСП атрибутивності в художньому стилі сучасної німецької мови. Перспективним вважаємо здійснення статистичних підрахунків та моделювання ФСП атрибутивності у публіцистичному та науковому стилях, для з'ясування подібностей та відмінностей між ними.

Література:

1. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. – М. : Наука, 1984. – 136 с.
2. Гулыга Е. В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс. – М. : Просвещение, 1969. – 184 с.
3. Кантемір С. Побудова мовного поля за допомогою квантитативних методів / Кантемір С., Лучак М., Львова Н. // Проблеми квантитативної лінгвістики. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 245-272.
4. Капатрук М. Д. Дослідження парадигматичних зв'язків лексичних одиниць за допомогою статистичних методів / М. Д. Капатрук // Германська філологія: Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 1997. – Вип. 12 (3). – С. 37-40.
5. Кононенко В. І. Семантико-синтаксичний потенціал препозитивних та постпозитивних атрибутів (на матеріалі української та польської мов) / В. І. Кононенко // Мовознавство, 2007. – № 3. – С. 39-47.
6. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.
7. Мусурівська О. В. Структура семантичного поля «Міцність» в англійській мові / О. В. Мусурівська // Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 188-189. – С. 86-100.
8. Носенко И. А. Начала статистики для лингвистов / И. А. Носенко. – М. : Высшая школа, 1981. – 157 с.
9. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів / В. І. Перебийніс. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 172 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с.
11. Суворина Е. В. Сложноподчиненные предложения с придаточным определительным в функционально-прагматическом поле атрибутивности (на материале современных немецких газет): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е. В. Суворина. – Самара, 2006. – 23 с.
12. Schierholz S. Präpositionalattribute. Syntaktische und semantische Analysen / S. Schierholz. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2001. – 303 S.
13. Son S. Die Attribuierung im Deutschen und im Koreanischen / S. Son. – Heidelberg : Julius Groos Verlag, 1998. – 264 s.